

Є.О. Харитонов,

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент

Національної академії правових наук України,
завідувач кафедри цивільного права

І.В. Давидова,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права

КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Кафедра цивільного права (ураховуючи римське право) належить до числа найдавніших підрозділів юридичної освіти в Одесі. З упевненістю можна стверджувати, що сучасна кафедра цивільного права розпочинає свою історію з 1865 р. – із часу відкриття Новоросійського університету. У перший навчальний рік у Новоросійському університеті, який розпочав роботу 7 вересня 1865 р., на юридичному факультеті серед інших 13 кафедр були такі кафедри: кафедра римського права, кафедра цивільного права із цивільним судоустроєм і судочинством і кафедра канонічного права (на якій також вивчалось сімейне та спадкове право). У той час на кафедрі цивільного права працювали такі відомі вчені-цивілісти: Микола Львович Дювернуа, Юрій Степанович Гамбаров, Петро Павлович Цитович, Олександр Левович Боровиковський та ін.

У середині 80-х рр. XIX ст. кафедрі очолив Є.В. Васьківський. Випускник Новоросійського університету, він протягом 6 років займався адвокатською практикою. Найважливіші з його праць – двотомник «Організація адвокатури» (1893 р.), «Учення про тлумачення й застосування законів» (1901 р.). Він написав також кілька підручників і задачників із цивільного права.

Учені-цивілісти Новоросійського університету привнесли чимало нового в юридичну науку та практику. Зокрема, професор П.П. Цитович брав участь у розробленні проекту Вексельного статуту, низки законів про акціонерні товариства, опублікував «Підручник

торговельного права» (1891 р.).

На кафедрі римського права, крім знання предмета в повному обсязі, ще необхідно було знати низку європейських мов і латинь. Тому відбір викладачів проводився особливо ретельно.

Із соціальними змінами 1917 р. більшість викладацького складу (видатні вчені) залишили межі Батьківщини. Знадобилися десятиліття, щоб відновити викладацький склад. Основу його склали нечисленні дореволюційні викладачі: Є.В. Васьковський і представники нової школи цивілістики. Найбільш популярним був І.В. Шерешевський, який займався дослідженням проблем представництва в цивільному праві. Його перу належать книги «Представництво, доручення та довіреність» (1925 р.), «Правова сутність чека й заснованих на чеках відносин» (1947 р.).

На відновленому юридичному факультеті ОДУ ім. І.І. Мечникова з 1947 до 1954 р. навчання цивільному праву здійснювалося викладачами кафедри цивільного, колгоспного та земельного права (зав. кафедри – І.О. Середя (до вересня 1952 р.), потім Б.В. Поклонський і Ю.С. Червоний).

У 1954 р. юридичний факультет ОДУ ім. І.І. Мечникова був ліквідований, а з липня 1961 р. – відновлений. На кафедрі цивільного права та процесу (зав. кафедри – доцент Ю.С. Червоний) у 60-х – 70-х рр. плідно працювали Б.В. Поклонський, В.П. Шахматов, В.П. Юрасов, А.В. Федоров, І.В. Шерешевський та ін. Добру пам'ять про себе залишили І.Б. Колісниченко, Ю.С. Вайсбейн, Г.О. Перекрест. У се-

редині 70-х рр. на кафедру приходять працювати випускники факульту – Є.О. Харитонов, Г.С. Волосатий, С.Е. Арзіані. Колектив кафедри відновлює традиції науково-дослідної діяльності: Б.В. Поклонський займався проблемами авторського та винахідницького права, Ю.С. Червоний – сімейним правом, В.П. Шахматов – теорією угод, А.В. Федоров – транспортним правом.

З утворенням Одеської державної юридичної академії від кафедри цивільного права та процесу був відокремлений цивільно-процесуальний цикл і сформована окрема кафедра цивільного процесу, куди перейшли досвідчені вчені Ю.С. Червоний, І.О. Крючатов, В.О. Єрмолаєва, Г.С. Волосатий, О.М. Соломахіна. Після розділу кафедрою цивільного права завідує доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки й техніки України, член-кореспондент НАПрН України Є.О. Харитонов. Він тривалий час займався проблемами житлового права, пізніше – проблемами рецепції римського приватного права в процесі формування нового законодавства України й адаптації його до європейського права. Зараз науковець займається також цивілістичними проблемами ІТ-права. Підготував низку монографій і навчальних посібників («Приватне право Стародавнього Риму», «Рецепція римського приватного права: історико-правові та теоретичні аспекти», «Рецепція римського частного права», «История частного (гражданского) права Европы. Античность», «История приватного права Європи. Східна традиція», «История приватного права Європи. Західна традиція», «Цивільні правовідносини», «Основи римського приватного права», «Приватне право як концепт: пошук парадигми», «Україна – Європа: проблеми адаптації в галузі приватного права», «Концепт приватного права в умовах інтеграційних процесів та ін.)). Читає курс римського приватного права, спецкурси з актуальних проблем цивілістики та концепту приватного права в сучасній Європі (для

студентів професійної та наукової магистратури – «Концепт приватного права в умовах інтеграційних процесів в Україні»; для здобувачів освітньо-наукової програми доктора філософії (спеціалізація – Приватне право й підприємництво) – «Сучасні проблеми цивілістики й методологія їх дослідження» та «Цивільно-правовий захист права власності»). Інноваційним є читання лекцій із зазначених дисциплін за методикою peer instruction, розробленою та вперше запропонованою до застосування під час читання лекцій професором Еріком Мазуром. Ця педагогічна модель передбачає заміну традиційних лекцій обговоренням в аудиторії конкретних практичних завдань, активну дискусію лектора зі студентами, обговорення актуальних питань, що формує в студентів основні компетенції майбутніх юристів в аспекті формування їх професійних навиків, наслідком чого є не лише краще засвоєння студентами матеріалу та покращення результатів іспитів, але й підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці, фахової, психологічної підготовки до практичної діяльності в юридичній площині.

Створення належних умов для організації навчального процесу сприяло формуванню в короткі строки викладацького корпусу, зокрема за рахунок професури з провідних ВНЗ країни. У різні часи на кафедрі працювали д. ю. н., професори О.О. Підпригора, В.М. Коссак, Т.С. Ківалова, О.С. Кізлова.

Кафедра цивільного права завжди намагалася «йти в ногу з часом» і пропонувала студентам для вивчення найактуальніші спецкурси, що відповідають новим реаліям, в яких опинилася наша країна.

Із 2017 р. кафедрою для студентів магистратури читається інноваційний курс «ІТ-право й інформаційна безпека». Нині юрист у сфері ІТ-права є найпопулярнішою й найбільш затребуваною професією юридичного кадрового потенціалу. У більшості випадків це стосується зарубіжних ІТ-компаній, які вийшли на український ри-

нок. З огляду на досвід західних колег, юрист в ІТ-компанії – це одна з ключових фігур великої фірми, на яку покладена велика відповідальність і ціла низка інформаційних завдань. У процесі підготовки юристів у сфері ІТ передбачається детальне вивчення сфери правового регулювання інформаційних відносин, інновацій, трансферу технологій, охорони й захисту прав інтелектуальної власності в ІТ, структури договорів в ІТ, електронної комерції, інформаційної безпеки та захисту інформації в системах, проблем кібербезпеки, кіберзлочинності та відповідальності за порушення законодавства у сфері інформаційних технологій. Із метою пошуку нових підходів до навчання, наближення лекційного матеріалу до проблем, які виникають на практиці, на лекції запрошуються практичні працівники, що допоможе студентам у майбутній праці на теренах юриспруденції. Колективом кафедри видано дві монографії та навчальний посібник, які стануть у нагоді студентам і аспірантам юридичних спеціальностей, науково-педагогічним працівникам ВНЗ юридичного профілю, практикуючим правознавцям, а також усім, хто цікавиться проблемами ІТ-права й інформаційної безпеки.

Із часом особливості викладання цивільного, сімейного та римського права породили своєрідність наукових шкіл кафедри. Зусиллями професора Є.О. Харитонова був сформований Центр дослідження римського приватного права. В індивідуальних і колективних монографічних працях, підручниках, посібниках розкривались і вирішувались актуальні проблеми римського приватного права та його вплив на сучасне законодавство України. Під керівництвом Є.О. Харитонова були написані й захищені дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, в яких досліджувались окремі інститути римського права та їх рецепція в сучасному законодавстві України, причому основний наголос завжди робився на

найактуальніших інститутах сучасного цивільного права.

У 1999 р. був створений Центр римського приватного права й похідних правових систем, у рамках якого проводиться значна наукова робота. Із 2001 р. щорічно кафедрою цивільного права проводиться міжнародна науково-методична конференція «Римське право й сучасність», у рамках якої обговорюються наукові доробки представників не тільки школи римського права в Одеському регіоні, але й дослідників римського права з інших регіонів України та зарубіжних країн, які займаються цими проблемами.

У 2008 р. на згадку про професора І.В. Шерешевського було вирішено встановити традицію проведення міжнародної наукової конференції «Життя І.В. Шерешевського як духовна єдність між поколіннями юристів», у якій беруть участь кращі представники молодіжної наукової еліти з провідних вищих навчальних і наукових закладів України, країн СНД і далекого зарубіжжя.

Під керівництвом Є.О. Харитонова також була сформована наукова школа з дослідження актуальних проблем сучасного цивільного права, Центру вивчення українського права й польського права. Основним завданням Центру є обмін студентами на повні та часткові курси навчання, аспірантами, стажистами та науково-педагогічними працівниками для короткої й довгострокової роботи, пряме співробітництво між вищими навчальними закладами двох країн. Першим кроком до подальшого тісного міжнародного співробітництва стало проведення Міжнародного науково-практичного круглого столу на тему «Розвиток системи приватного права України та Польщі», а також двох круглих столів «Розвиток системи приватного права України, Польщі та Литви»; «Школа сімейного права ім. професора Ю.Є. Червоного», створення наукових комплексних груп із дослідження цивільного, спадкового й житлового права.

Щороку на кафедрі захищаються кандидатські дисертації, а в останні

роки – і докторські дисертації. Зокрема, були захищені такі дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук: Тетяною Сергіївною Ківаловою на тему «Зобов'язання відшкодування шкоди за цивільним законодавством України: теоретичні проблеми» (2008 р.); Оленою Сергіївною Кізловою на тему «Застава за цивільним законодавством України (концептуальні засади та права природа)» (2011 р.); Неллі Юріївною Голубевою на тему «Зобов'язання в цивільному праві України: методологічні засади правового регулювання» (2013 р.); Сибіллою Богданівною Булецою, яка була прикріплена до кафедри для написання докторської дисертації на тему «Цивільні правовідносини, що виникають у сфері здійснення медичної діяльності: теоретичні та практичні проблеми» (2016 р.).

Нині на кафедрі працює два доктори юридичних наук, професори, а саме: Євген Олегович Харитонов; у 1997 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему «Рецепція римського приватного права (теоретичні й історико-правові аспекти)»; сфера наукових інтересів – римське приватне право, рецепція римського приватного права, цивільне право України, адаптація цивільного права до приватного права Європи, ІТ-право; має понад 650 публікацій; із вересня 1998 р. – професор кафедри. Указом Президента України від 9 жовтня 2003 р. Є.О. Харитонову присвоєне почесне звання «Заслужений діяч науки й техніки». З вересня 2010 р. – член-кореспондент Національної академії правових наук України; Неллі Юріївна Голубева; у 2013 р. захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему «Зобов'язання в цивільному праві України: методологічні засади правового регулювання»; сфера наукових інтересів – проблеми, пов'язані із зобов'язальним правом, правом власності, спадковим і сімейним правом, а також загальнотеоретичні проблеми

цивільного права та цивільно-процесуального права; має понад 190 публікацій; на посаді професора кафедри працює з 2014 р.

Над докторськими дисертаціями працюють:

О.С. Адамова («Теоретичні проблеми цивільно-правового регулювання морського страхування»);

О.М. Берназ-Лукавецька («Кредитування в Україні та країнах Європейського Союзу: цивільно-правове дослідження»);

К.М. Глиняна («Приватноправове забезпечення прав дитини в Україні: концептуальний підхід»);

І.В. Давидова («Недійсні правочини в цивільному праві України та європейських правових системах: теорія й практика»);

В.М. Зубар («Цивільно-правове положення юридичних осіб публічного права»);

К.Г. Некіт («Право приватної власності: концептуальні засади»);

О.С. Омельчук («Зміна та припинення житлових правовідносин»);

О.І. Сафончик («Виникнення та припинення шлюбно-сімейних правовідносин в Україні: теорія й практика»);

В.О. Токарева («Захист прав інтелектуальної власності у сфері художньої творчості в умовах інтеграційних процесів»);

В.І. Форманюк («Теоретичні проблеми цивільно-правового статусу фізичної особи»);

О.Ю. Цибульська («Недоговірні правовідносини в спадковому праві України та ЄС: теорія й практика»);

А.Р. Чанишева («Акцесорні зобов'язання: проблеми теорії та практики»).

Кафедра цивільного права, як і факультет цивільної та господарської юстиції й університет у цілому, не зупиняється на досягнутому. Із 2004 р., поряд із виданням підручників, навчальних посібників і монографій, видається «Часопис цивілістики», що висвітлює аналіз тенденцій римського права з урахуванням сучасних тенденцій розвитку цивільного, сімейного права, а також

результатів правової реформи в Україні. Це видання дозволяє активізувати та сконцентрувати наукові дослідження співробітників кафедри й інших науковців. Із лютого 2014 р. це видання включене до Переліку наукових фахових видань України (юридичні науки).

На основі науково-дослідної роботи, що проводилася кафедрою, пропонувалися заходи щодо вдосконалення законодавства та практики його застосування. Низка пропозицій учених кафедри викладена в доповідних записках до Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства юстиції України, Верховного Суду України й інших виконавчих і судових органів влади.

Авторський колектив кафедри, намагаючись полегшити вивчення провідних дисциплін студентами, видав цілу низку посібників, підручників і монографій із цивільного права. Викладачі кафедри підготували та видали науково-практичні коментарі до Цивільного кодексу, Житлового та Сімейного кодексу, брали участь у розробленні науково-практичних коментарів до Господарського, Господарсько-процесуального кодексу та Кодексу адміністративного судочинства.

Так, лише за останні роки (із 2013 по 2017 р.) викладачами, аспірантами та здобувачами кафедри загалом опубліковано 1178 наукових праць, зокрема 12 монографій, 6 підручників, 17 навчальних посібників, 397 наукових статей, 731 теза.

На кафедрі працюють доктори юридичних наук, професори Є.О. Харитонов, Н.Ю. Голубєва; кандидати юридичних наук, доценти О.С. Адамова, Н.С. Адаховська, І.Г. Бабич, О.М. Берназ-Лукавецька, Н.В. Вороніна, В.О. Гончаренко, К.М. Глиняна, І.В. Давидова, В.С. Деревнін, С.В. Завальнюк, В.М. Зубар, О.М. Калітенко, Н.І. Костова, Ю.В. Кривенко, М.В. Матійко, К.Г. Некіт, О.С. Омельчук, Ю.Г. Орзіх, О.І. Сафончик, Ю.С. Суха, В.О. Токарева, О.Ю. Цибульська, А.Р. Чанишева, Н.В. Фо-

мічова, В.І. Форманюк, В.Г. Швидка, Б.В. Фасій.

Щороку викладачами захищаються кандидатські дисертації, випускаються монографічні видання. Викладачам кафедри складають конкуренцію в найкращому розумінні цього слова ті, хто починає шлях у науці й педагогіці, – аспіранти денного відділення. Потужний науковий потенціал молоді, про що свідчить значна кількість наукових публікацій, дозволяє кафедрі впевнено дивитися в завтрашній день. І хоча молодим ученим ще доведеться здобувати педагогічні навички й удосконалювати їх, усе-таки можна сподіватися, що вони будуть гідними носіями знаменитих традицій Національного університету «Одеська юридична академія».

Уже традиційним стало проведення кафедрою міжнародної науково-методичної конференції «Римське право й сучасність», у якій щороку бере участь велика кількість науковців і студентів.

Із квітня 2016 р. було проведено Декаду «Десять кроків до Європи», яка охопила багато наукових і науково-розважальних заходів, спрямованих на активне залучення до наукової роботи не лише викладачів і аспірантів університету й інших ВНЗ, але й студентів. Зокрема, студенти беруть активну участь у написанні тез на конференції, круглі столи; у дискретній рольовій грі «ЛІГА СМІХУ»: Цивільне право та право Європи»; у студентському турнірі «Римське приватне право: усюди й назавжди».

У 2017 р. підготовлено 20 наукових і науково-розважальних заходів до 20-річчя НУ «ОЮА» «20 років – 20 кроків», що охоплюють Міжнародну конференцію, Міжнародний круглий стіл, два всеукраїнських круглих столи, майстер-класи, відкриті лекції, міжкафедральні семінари, Лігу Сміху «Гра першокурсників», студентський творчий конкурс, студентський науковий конкурс, конкурс кращих презентацій, упровадження новітніх технологій у робочий процес і багато іншого.

Кафедра забезпечує читання таких фундаментальних дисциплін: «Цивільне право», «Сімейні правовідносини», «Основи римського приватного права», а також низки спецдисциплін: «ІТ-право й інформаційна безпека», «Проблеми договірного права», «Концепт приватного права в умовах інтеграційних процесів в Україні», «Проблеми адаптації цивільного законодавства

України до приватного права Європи», «Зобов'язання відшкодування шкоди», «Спадкове право», «Цивільно-правовий захист немайнових прав фізичних осіб», «Участь адвоката в сімейних і спадкових правовідносинах», «Участь адвоката в справах із захисту рухомого та нерухомого майна», «Організаційно-правове забезпечення страхової діяльності в Україні».

